

KONRAD DYDA*

STOSOWANIE PRAWA PRZEZ ORGANY PAŃSTWA WATYKAŃSKIEGO A ZASADNICZE PROBLEMY JEGO SYSTEMU PRAWNEGO

Streszczenie

W artykule autor podejmuje refleksję nad zasadniczymi problemami stosowania prawa przez organy Państwa Miasta Watykańskiego, wynikającymi przede wszystkim z przyjętego w nim systemu źródeł prawa. Opiera się on w przeważającej mierze na normach kanonicznych – ustanowionych na potrzeby funkcjonowania Kościoła Katolickiego – oraz recypowanych przepisach prawa włoskiego. Tego typu połączenie powoduje szereg problemów praktycznych, zwłaszcza w sferze zastosowania zasady praworządności na gruncie watykańskiego prawa karnego, które dopuszcza karanie sprawcy bez wyraźnej podstawy prawnej. Jednocześnie kluczową rolę w stosowaniu prawa w Państwie Watykańskim odgrywają osądy moralne, wypracowywane na gruncie nauki Kościoła Katolickiego. W związku z tym autor stawia tezę, że analizy systemu źródeł prawa Państwa Miasta Watykańskiego dają także – unikatową – możliwość badania praktycznego zastosowania klasycznych dla Zachodniej tradycji prawniczej koncepcji, np. prawa naturalnego, bądź sprecyzowania istotnych zagadnień nauki prawa kanonicznego. Ponadto mogą się przyczynić do wyjaśnienia możliwości szerszego zastosowania zasad prawa na etapie jego stosowania, przy jednoczesnym minimum pozytywizacji.

Słowa kluczowe: Państwo Miasta Watykańskiego; prawo kanoniczne; prawo naturalne; Kościół Katolicki; źródła prawa

* Mgr lic., Instytut Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: konrad.dyda@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2061-7839.

WSTĘP

Państwo Miasta Watykańskiego pod wieloma względami stanowi unikatowy podmiot prawa międzynarodowego. Jedną z takich cech – rzadko dostrzeganą w doktrynie – jest jego system prawa, składający się z wielu różnych komponentów, z których najważniejszym jest prawo kanoniczne (wraz z zawartymi w nim implikacjami teologicznymi, np. o charakterze moralnym) oraz prawo Republiki Włoskiej. Ten swoisty konglomerat norm powoduje na etapie ich stosowania szereg interesujących problemów, np. w zakresie relacji prawa i moralności, czy praktycznego zastosowania klasycznych koncepcji nauki prawa, takich jak „prawo naturalne”.

W dotychczasowej literaturze – a prezentowane tu zagadnienia znajdowały swoich badaczy przede wszystkim we włoskim obszarze językowym – nie podjęto systematycznych badań nad stosowaniem prawa w Państwie Watykańskim. Jedynym większym opracowaniem dotyczącym obowiązującego systemu źródeł prawa Państwa Miasta Watykańskiego jest podręcznik A. Sarais¹. Na uwagę zasługują prace G. Corbellini², G. Dalla Torre³, W. Hilgeman’a⁴. Niezwykle ciekawy materiał do empirycznych badań dostarczają opublikowane wyroki wydane przez sądy watykańskie w sprawach karnych⁵. Wśród polskich badaczy zainteresowanie ustrojem Państwa Watykańskiego oraz jego system prawnym wykazali M. Zubik⁶, W. Jakubowski⁷ i P. Kowalczyk⁸. Jednak wszystkie te badania mają przede wszystkim charakter opisowy i zauważając problemy wynikające ze stosowania prawa przez organy watykańskie, nie rozwiązują ich.

W związku z powyższym podstawowym celem niniejszego artykułu jest wskazanie na fundamentalne problemy wynikające z działalności jurysdykcyjnej organów Państwa Miasta Watykańskiego, a jednocześnie zsygnalizowanie możliwych obszarów do dalszych, szczegółowych analiz.

¹ Sarais 2011, 238.

² Corbellini 2009, 37-90.

³ Dalla Torre 2018.

⁴ Hilgeman 2007; Hilgeman 2012.

⁵ Dalla Torre, Boni 2014, 153-323.

⁶ Zubik 2004, 94-100.

⁷ Jakubowski 2005.

⁸ Kowalczyk 2014, 103-120.

WŁADZA USTAWODAWCZA W PAŃSTWIE MIEŚCIE WATYKAŃSKIM

Państwo Miasta Watykańskiego utworzono na mocy traktatu zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Królestwem Włoch 11 lutego 1929 roku⁹. W wyniku tego powstało państwo, nad którym wyłączną, nieograniczoną i suwerenną władzę i jurysdykcję posiada Stolica Apostolska (art. 3), a więc stosownie do kan. 361 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku¹⁰ – Biskup Rzymu i Kuria Rzymska. W istocie podstawowym celem istnienia Państwa Miasta Watykańskiego jest zapewnienie papieżowi swobody w pełnieniu swojej funkcji¹¹. Relacje między Królestwem (obecnie Republiką) Włoch a Miastem opierają się na normach prawa międzynarodowego (np. art. 23 traktatu). Państwo włoskie ma prawo karać przestępstwa popełnione na terenie Państwa Watykańskiego tylko na mocy specjalnego upoważnienia (art. 22 traktatu). Poza terytorium tego państwa przywilejem eksterytorialności cieszą się m.in. pozostałe Bazyliki Papieskie (św. Jana na Lateranie, św. Pawła za Murami i Matki Bożej Większej), a także Pałac Papieski w Castel Gandolfo oraz kilka innych budynków związanych z funkcjonowaniem Stolicy Apostolskiej, a znajdujących się na terenie Włoch. Są to miejsca licznie odwiedzane przez pielgrzymów i turystów przybywających do Wiecznego Miasta, przez co w jurysdykcji Państwa Watykańskiego – paradoksalnie najmniejszego pod względem terytorium państwa na świecie – każdego roku znajdują się setki tysięcy osób, w tym oczywiście osoby niebędące wiernymi Kościoła Katolickiego.

Zgodnie z Ustawą Zasadniczą Państwa Miasto Watykan z 26 listopada 2000 roku¹² – okrojowaną przez papieża Jana Pawła II – papież będący jedynym suwerenem tego państwa posiada pełnię władzy

⁹ Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale, 21(1929), nr 6, s. 209-221; [tekst polski w:] Włodarczyk 1986, 546-553. Zob. Halban 1931.

¹⁰ *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, Acta Apostolicae Sedis, 75(1983), s. 1-317; [tekst polski w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1984. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu tekst dwujęzyczny, Edward Sztafrowski (tłum.) i komisja naukowa pod red. Kazimierza Dynarskiego, Poznań: Pallottinum. Dalej: KPK/83.

¹¹ Dalla Torre 2018; Dalla Torre 2015b.

¹² *Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano del 26 novembre 2000*, Acta Apostolicae Sedis, Supplemento per le Leggi e Disposizioni dello Stato della Città del

ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej (art. 1 ust. 1). Natomiast w okresie nieobsadzania urzędu papieskiego (łac. *sede vacante*) władza ta przechodzi w ręce Kolegium Kardynalskiego, jednak ma ono prawo do wydawania aktów ustawodawczych tylko z konieczności i wyłącznie na czas wakansu, chyba że zostaną one potwierdzone przez następnie wybranego papieża.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy władzę ustawodawczą w Państwie Watykańskim – poza przypadkami zastrzeżonymi przez papieża – sprawuje Komisja, złożona z Kardynała Przewodniczącego i innych kardynałów, mianowanych przez Biskupa Rzymu na okres pięciu lat. Komisja wykonuje swą władzę w granicach wyznaczonych przez ustawę o źródłach prawa (art. 4 ust. 1). Przygotowując projekty ustaw, Komisja korzysta ze współpracy radców stanu, innych ekspertów oraz tych organów Stolicy Apostolskiej i Państwa Watykańskiego, które mogą być nimi zainteresowane (art. 4 ust. 2). Dodatkowo papież mianuje na okres pięciu lat Radcę Generalnego oraz radców stanu, zadaniem których jest m.in. pomoc w pracach nad ustawami (art. 13 ust. 1). Każdy projekt ustawy przed jego przyjęciem jest przedkładany papieżowi za pośrednictwem Sekretariatu Stanu (art. 4 ust. 3). Poza tym Przewodniczący Komisji ma prawo wydawać zarządzenia w celu wykonania ustaw i regulaminów (art. 7 ust. 1), a także – w sprawach pilnej konieczności – akty z mocą ustawy, które jednak tracą moc obowiązującą, jeżeli nie zostaną potwierdzone przez Komisję w ciągu 90 dni (art. 7 ust. 2). Natomiast wydawanie regulaminów ogólnych jest wyłączną kompetencją Komisji (art. 7 ust. 3).

PODSTAWY SYSTEMU PRAWNEGO PAŃSTWA WATYKAŃSKIEGO

Aktualnie źródła prawa Państwa Miasta Watykańskiego zostały uregulowane w ustawie z dnia 1 października 2008 roku¹³, która zastąpiła w tej

Vaticano, 92(2000), nr 18, s. 75-80; [tekst polski w:] „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), 2001, nr 6, s. 4-6.

¹³ N. LXXI – Legge sulle fonti del diritto 1 ottobre 2008, Acta Apostolicae Sedis, Supplemento per le Leggi e Disposizioni dello Stato della Città del Vaticano, Pontificato di S.S. Benedetto XVI – Anno IV; [tekst polski w:] Steczkowski 2009: 131-136.

materii ustawę z 1929 roku¹⁴. Zgodnie z art. 1 ust. 1 obowiązującej ustawy podstawowym źródłem prawa Państwa Watykańskiego, a jednocześnie zasadniczym kryterium interpretacyjnym wszystkich ustaw jest „porządek kanoniczny”. Stąd też prawo kanoniczne w tym państwie obowiązuje nie tylko na forum kościelnym, ale ma także przymiot prawa państwowego, egzekwowanego przez powołane do tego organy i regulującego stosunki „świeckie”. Należy przy tym pamiętać, że „porządek kanoniczny” obejmuje całość prawodawstwa kościelnego – a więc zarówno kodeksy dla Kościoła łacińskiego i Katolickich Kościołów Wschodnich, jak i wszelkie inne akty będące źródłem prawa dla Kościoła. Ponadto należy podkreślić, że normy kanoniczne obowiązują jedynie wiernych Kościoła Katolickiego, ewentualnie jego poszczególnych obrządków. Tymczasem ich przejęcie przez prawodawcę watykańskiego powoduje, że są one egzekwowane mocą przymusu państwowego i faktycznie oddziałują na sytuację prawną także niekatolików.

Dalej ustawodawca postanowił, że zasadniczymi źródłami prawa są – obok konstytucji – ustawy wydane dla Państwa Miasta Watykańskiego przez papieża lub Komisję, ewentualnie inne organy wyposażone we władzę ustawodawczą (art. 1 ust. 2). Za źródła prawa papież uznał także promulgowane zgodnie z prawem dekryty, regulaminy i inne dyspozycje normatywne (art. 1 ust. 3). W zakresie nieuregulowanym tymi aktami Państwo Watykańskie recypuje ustawy i inne akty normatywne wydane przez Republikę Włoch (art. 3), a więc prawo włoskie nie obowiązuje na terenie Państwa Watykańskiego samo przez się, ale dopiero po dokonaniu recepcji. W doktrynie definiuje się ją jako specjalny akt prawodawcy, stanowiący przejaw suwerenności państwowej, polegający na wyborze norm podlegających recepcji z włoskiego porządku prawnego oraz określeniu zakresu ich obowiązywania na terytorium Państwa Watykańskiego¹⁵.

Jednocześnie ustawodawca watykański przewidział zasady przeprowadzania tej recepcji. Można ona nastąpić tylko w zakresie takich ustaw,

¹⁴ N. II – Legge sulle fonti del diritto 7 giugno 1929, *Acta Apostolicae Sedis*, 21(1929), Supplemento per leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano. W akcie tym uregulowano uprawnienia papieża będącego jedynym suwerenem Państwa Watykańskiego; zasady powoływania i obowiązki gubernatora i rady generalnego tegoż państwa oraz strukturę władzy sądowniczej na jego terytorium.

¹⁵ Sarais 2014, 131-132 i 140.

które nie są sprzeczne z zasadami prawa Bożego, podstawowymi zasadami prawa kanonicznego, a także z normami Paktów Laterańskich i innymi uzgodnieniami regulującymi stosunki pomiędzy Państwem Watykańskim a Republiką Włoch (art. 3 ust. 2). A. Sarais przesłanki te określa „watykańską klauzulą porządku publicznego”, którą musi brać pod uwagę zarówno prawodawca, jak i organ stosujący prawo¹⁶. Mówiąc inaczej, ustawodawca watykański lub organ stosujący prawo może dokonać recepcji przepisów prawa włoskiego jedynie po stwierdzeniu, że są one zgodne ze wskazanymi powyżej zasadami. A więc stanowią one rodzaj „filtra”, przez który musi przejść prawodawstwo włoskie, aby móc obowiązywać na terytorium Państwa Watykańskiego¹⁷. Ponadto – w pewnym zakresie – recepcja prawa włoskiego została dokonana przez prawodawcę watykańskiego w samej ustawie o źródłach prawa.

W ustawie o źródłach określono jedynie niektóre kwestie dotyczące recepcji prawa cywilnego, karnego i administracyjnego. W pierwszym zakresie Benedykt XVI postanowił, że włoski Kodeks cywilny z 16 marca 1942 roku będzie miał zastosowanie w Państwie Watykańskim, za wyjątkiem kwestii dotyczących obywatelstwa watykańskiego, wydawania aktów urodzenia, małżeństwa i zgonu oraz stosunków pracy. W sprawy małżeństw i zapisów dóbr kościelnych, a także zapisów na wypadek śmierci i zapisów pobożnych odesłano do wskazanych wprost kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jednocześnie papież zobowiązał Przewodniczącego Gubernatoratu do wyznaczenia spośród adwokatów Stolicy Apostolskiej notariuszy, natomiast Dyrekcji Służby Technicznej zorganizowanie „urzędu ksiąg wieczystych” (*le funzioni conservatore delle ipoteche*; art. 4). W zakresie procedury cywilnej ustawodawca zachował moc obowiązującą watykańskiego Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 1 maja 1946 roku (art. 5). Jednocześnie Benedykt XVI postanowił, że w przypadku, gdy sprawa cywilna nie będzie mogła zostać rozstrzygnięta na podstawie obowiązujących ustaw, sędzia będzie mógł ją rozstrzygnąć na podstawie zasad prawa Bożego, prawa naturalnego lub ogólnych zasad watykańskiego porządku prawnego (art. 6).

¹⁶ Sarais 2014, 147.

¹⁷ Arrieta 2009, 236.

W zakresie prawa karnego – zachowując ogólne zasady recepcji – Benedykt XVI postanowił, że na terenie Państwa Watykańskiego nadal będzie obowiązywał recypowany w 1929 roku Kodeks karny Królestwa Italii z 1889 roku. Warto wspomnieć, że do dziś Państwo Watykańskie nie posiada aktu kompleksowo regulującego materię prawa karnego, aczkolwiek w ostatnich latach – głównie w obszarze penalizacji różnego rodzaju nadużyć seksualnych i finansowych – następuje widoczny rozwój pozytywizacji. Pomimo tego – co jasno zostanie wykazane w dalszej części opracowania – nadal system prawa karnego tego państwa daleki jest od współczesnych standardów karania jedynie na podstawie przepisów zawartych w akcie prawnym odpowiedniej rangi.

Ponadto ustawodawca watykański w bardzo szerokim zakresie recypował prawodawstwo włoskie z zakresu prawa administracyjnego. Zgodnie z omawianą ustawą o źródłach – na zasadach określonych w jej art. 3 – w Państwie Watykańskim obowiązują włoskie przepisy wraz z zawartymi przez Republikę Włoch umowami międzynarodowymi w zakresie: miar i wag; wynalazków, patentów i znaków towarowych; kolei; poczty; telekomunikacji i usług z nią związanych; przesyłu energii elektrycznej; lotnictwa; ruchu samochodów; ochrony przeciwko chorobom zakaźnym; policji, higieny i zdrowia publicznego. W ostatniej dziedzinie w państwie tym obowiązują także akty prawne wydane przez Region Lacjum.

Tak więc system źródeł prawa Państwa Miasto Watykańskie składa się z wielu komponentów. Przede wszystkim z prawa kanonicznego, ustaw wydanych przez papieża specjalnie dla tego Państwa oraz norm recypowanych z prawa Republiki Włoskiej – w tym prawa Unii Europejskiej będącej częścią porządku prawnego tegoż państwa. Jednak recepcja ta może nastąpić tylko po spełnieniu określonych przesłanek. Poza tym rozstrzygając sprawy cywilne, sędzia watykański może zastosować zasady prawa Bożego i naturalnego oraz podstawowe zasady watykańskiego porządku prawnego. Jednak nawet pobieżna znajomość prawa kanonicznego wystarczy do stwierdzenia, że nie jest ono zbiorem norm mogących służyć regulacji stosunków państwowych – zarówno w zakresie prawa publicznego, jak i prywatnego. W kanonistyce „podstawowe i nadrzędne miejsce zajmują kategorie teologiczne, natomiast prawne mają charakter wtórny i pomocniczy”, a normy Kościoła służą realizacji nadprzyrodzonego celu Kościoła

ła¹⁸. Jak zauważył J. Hervada, fundamentem dla prawa kanonicznego jest prawo Boże pozytywne, natomiast prawo naturalne odgrywa w niektórych przypadkach rolę klauzuli limitacyjnej i podstawowej zasady prawa kanonicznego pozytywnego¹⁹. Jak się okazuje, każdy z tych terminów odgrywa niezwykle istotną rolę w funkcjonowaniu systemu prawa Państwa Watykańskiego.

Jednak jak do tej pory kanoniści nie podjęli się zdefiniowania takich pojęć, jak „zasady prawa kanonicznego”. Z ogólnych rozważań o naturze porządku prawnego Kościoła można by za nie uznać prawo Boże i prawo naturalne. Niemniej otwiera to potrzebę rozstrzygnięcia skomplikowanych problemów zarówno na gruncie nauki prawa kanonicznego, jak i refleksji nad systemem źródeł Państwa Watykańskiego. Z kanonistycznego punktu widzenia należałoby zapytać, jakie (i czy w ogóle) zachodzą różnice pomiędzy prawem Bożym i naturalnym, a przede wszystkim, co one mogą oznaczać w praktyce regulowania stosunków typowo „świeckich”. Pytanie to jest tym bardziej zasadne, że na gruncie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego odwołanie do prawa Bożego stosuje się przede wszystkim w kwestiach ustroju hierarchicznego Kościoła (np. władzy świętych szafarzy – kan. 207 § 1) lub sytuacji prawnej wiernych (np. w kwestii wyjęcia właśnie na podstawie prawa Bożego małoletniego spod władzy rodziców – kan. 98 § 2 bądź niemożliwości zawarcia małżeństwa przez impotentą – kan. 1084 § 1)²⁰.

Natomiast z punktu widzenia źródeł prawa watykańskiego należałyby pamiętać, że prawodawca wprowadzając do ustawy takie kategorie, jak prawo Boże, naturalne, „podstawowe zasady prawa kanonicznego”, dokonał wyraźnego ich rozróżnienia. A więc racjonalnie należy założyć, że przypisał im inne znaczenie. Co więcej, obowiązująca w Państwie Watykańskim ustawa o źródłach prawa przewiduje także takie pojęcie, jak „podstawowe zasady watykańskiego porządku prawnego”. Implikuje to założenie, że „watykański porządek prawny”, pomimo że obowiązuje w nim w całej rozciągłości prawo Boże, naturalne, kanoniczne i w pewnym zakresie właskie, stanowi autonomiczny system prawa.

¹⁸ Sobański 1987a, 47-59; tenże 1987b, 63-74.

¹⁹ Hervada 1989, 493-508.

²⁰ Zob. Berlingò 1989, 95-155.

Na gruncie teologii dokonanie rozróżnienia powyższych kategorii jest niezwykle trudne. Jak naucza Katechizm Kościoła Katolickiego, „prawo moralne wyraża się w różnych formach, ale wszystkie one są powiązane ze sobą: prawo wieczne, będące w Bogu źródłem wszelkich praw; prawo naturalne; prawo objawione obejmujące Stare Prawo i Nowe Prawo, czyli Prawo ewangeliczne; wreszcie prawa cywilne i kościelne” (nr 1952). Jednak w pojęciach tych trudno zidentyfikować stałość i niezmienność. Otóż, zarówno w Piśmie Świętym, jak i Tradycji Kościoła istnieją przepisy, które w żaden sposób obecnie nie obowiązują w Kościele. I nie chodzi tu tylko o sferę kultową. Wystarczy przywołać rozwój refleksji moralnej na takie tematy jak niewolnictwo, pożyczka na procent, pojedynek czy kara śmierci. Zresztą – jak wykazał J. Hervada – koncepcja prawa naturalnego i jego praktyczne konsekwencje ulegały w teologii ewolucji²¹. W każdym razie – idąc za tradycją teologiczną – jeżeli przyjąć, że prawo Boże dzieli się na pozytywne (np. Dekalog) i naturalne, to właśnie zastosowanie teorii prawa naturalnego stanowi sedno rozważań nad systemem źródeł prawa Państwa Miasta Watykańskiego. Z drugiej strony Kościół w swoim oficjalnym nauczaniu za wyraz prawa naturalnego uznał niektóre akty prawa międzynarodowego, np. Powszechną Deklarację Praw Człowieka²². Wynika z tego wniosek, że elementem prawa naturalnego jest np. prawo człowieka do rozpoznania spraw cywilnych i karnych przez niezależny i bezstronny sąd (art. 10). Stanowi to niezwykle ciekawy przyczynek do rozważań nad niezależnością i bezstronnością organów sądowniczych Państwa Watykańskiego. Należałoby nieco prowokacyjnie zapytać, czy organy te – w istocie będące zupełnie zależnymi od papieża – gwarantują zachowanie tych standardów? A tym samym, czy spełniają wymagania – wydawać by się mogło – stawiane przez Kościół Katolicki władzy sądowniczej?

Konstytucja Państwa Miasta Watykańskiego stanowi, że w imieniu papieża władzę sądowniczą sprawują organy utworzone w tym celu przez ustawę (art. 15 ust. 1 i 2). Poza tym w każdej sprawie cywilnej lub karnej i w dowolnym ich stadium postępowania Biskup Rzymu może powierzyć dochodzenie i wyrokowanie szczególnej instancji, także z upoważnieniem

²¹ Hervada 2011, 213-217.

²² Joannes Paulus II, *Redemptor hominis*. Acta Apostolicae Sedis, 71(1979), s. 295-300.

do orzekania na podstawie zasad sprawiedliwości czy z wykluczeniem jakichkolwiek środków odwoławczych (art. 16). Jednocześnie ustawa zasadnicza tegoż państwa przyznaje każdemu, kto twierdzi, że aktem administracyjnym naruszono jego prawo lub interes prawny, prawo wystąpienia z odwołaniem hierarchicznym albo zwrócenia się do właściwego sądu (art. 17). W sporach dotyczących stosunku pracy między pracownikami Państwa a administracją właściwy jest Urząd Pracy Stolicy Apostolskiej, działający zgodnie z przepisami własnego Statutu (art. 18 ust. 1 Konstytucji). W każdym razie otwartym pozostaje pytanie, czy organy wykonujące władzę sądowniczą w imieniu Biskupa Rzymu posiadają gwarancje – wynikającej z prawa naturalnego – niezależności i bezstronności?

ZASADA PRAWORZĄDNOŚCI W ORZECZNICTWIE WATYKAŃSKIM

Jednym z najczytelniejszych przykładów praktycznych problemów ze stosowaniem prawa w Państwie Watykańskim jest wyrok z dnia 5 maja 2007 roku *c. Dalla Torre*²³. W sprawie tej doszło do skazania pracownika jednej z instytucji watykańskich za handel skradzionymi telefonami oraz za posiadanie i sprzedaż narkotyków. Należy zaznaczyć, że w tym drugim zakresie organy watykańskie rozpoczęły postępowanie po zawiadomieniu dokonany przez władze włoskie, które odkryły w domu oskarżonego narkotyki. W wyniku czynności prowadzonych na przez watykańskie organy ścigania tego typu substancje zostały także odnalezione m.in. w szafce pracowniczej używanej przez oskarżonego na terenie Państwa Watykańskiego. Pomijając szczegóły stanu faktycznego sprawy, warto zastanowić się nad najistotniejszą z punktu prowadzonych tu rozważań kwestią. Otóż Trybunał Watykański, wobec braku w przedmiotowym systemie prawa przepisu karnego wprost zakazującego posiadania narkotyków, odwołał się do art. 23 ówczesnie obowiązującej ustawy o źródłach prawa.

Stanowił on, że sędzia – nawet w przypadku, gdy przepisy włoskiego prawa karnego nie przewidują, że dany czyn jest przestępstwem lub normy te nie mogą zostać zastosowane – ma prawo skazać oskarżonego na grzywnę w maksymalnej wysokości 9 tys. lirów bądź na areszt do sześciu mie-

²³ Sentenza 5 maggio 2007 c. Dalla Torre. *Ius Ecclesiae* 1(2008), s. 228-242.

sięcy. Obok tego sędzia mógł wymierzyć oskarżonemu kary kanoniczne. Warunkiem zastosowania tych sankcji było, aby czyn godził w zasady religijne, moralne, porządek publiczny, bezpieczeństwo osób lub rzeczy. To z kolei otwiera problem fundamentalny z punktu widzenia współczesnej doktryny prawa karnego – określoności przepisu prawnego (odpowiedniej rangi), na mocy którego wymierza się karę kryminalną. Tym samym umożliwia zbadanie kwestii zastosowania – fundamentalnej z punktu widzenia współczesnego prawoznawstwa – zasady praworządności.

Trybunał Watykański w niniejszej sprawie skazał oskarżonego na karę trzech miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata oraz grzywnę w wysokości 1 000 euro. Biorąc zaś pod uwagę powyżej wskazane uwarunkowania prawne, czyni to przedmiotowy wyrok jednym z najbardziej interesujących w dotychczasowej (opublikowanej) jurysprudencji sądów watykańskich. Trybunał skazując oskarżonego, przeprowadził rozumowanie, które świetnie oddaje specyfikę stosowania prawa w Państwie Watykańskim, ilustrując jednocześnie główne problemy – zwłaszcza z punktu widzenia „świeckiej” nauki prawa – funkcjonowania tegoż systemu normatywnego.

Uzasadnienie swojego rozstrzygnięcia Trybunał Państwa Miasta Watykańskiego rozpoczął od stwierdzenia swojej pewności – wywodzonej przede wszystkim z wyników badań toksykologicznych substancji znalezionych w szafce oskarżonego – co do faktycznego posiadania przez niego na terenie tego państwa narkotyków. Natomiast motywując konieczność wymiaru kary, Trybunał odwołał się do trojakiego rodzaju argumentów: oceny moralnej czynu, prawa „świeckiego” oraz prawa kanonicznego.

W pierwszym zakresie sąd powołał się na pkt 2291 Katechizmu Kościoła Katolickiego, w którym stwierdzono, że zarówno używanie narkotyków, jak i ich produkcja i przemyt – głównie ze względu na poważne zagrożenia dla zdrowia i życia ludzkiego – „są głęboko sprzeczne z prawem moralnym”. Warto w tym miejscu wskazać, że w Katechizmie tym za „głęboko sprzeczne z prawem moralnym” uznano aborcję (nr 2271), eutanazję (nr 2272), zabójstwo (nr 2320), gwałt – zwłaszcza popełniony przez rodziców lub wychowawców (nr 2356), sztuczną inseminację i sztuczne zapłodnienie heterologiczne (nr 2376). Natomiast za „sprzeczne z prawem moralnym” samobójstwo (nr 2282), zamierzone amputacje, okaleczenia ciała lub sterylizację osób niewinnych (nr 2297), akty homoseksualizmu

(nr 2357), poligamię (nr 2387), konkubinat (nr 2390), świadome wyrządzenie szkody własności prywatnej lub publicznej (nr 2409). Już teraz otwiera to pytanie, czy za każdy z tego typu czynów popełnionych na terytorium Państwa Watykańskiego może zostać wymierzona przez jego organy sądownicze kara kryminalna?

Odpowiadając na tę wątpliwość, należy wskazać, że zarówno ustawa o źródłach prawa, jak i dotychczasowa praktyka orzecznicza w Państwie Watykańskim zdają się odrzucać tego rodzaju możliwość. W przedmiotowej sprawie ocena moralna czynu stanowiła jedynie punkt wyjścia dla rozważań jurydycznych, które Trybunał rozpoczął od badania przepisów prawa pozytywnego odnoszących się do materii posiadania i obrotu narkotykami na terenie Państwa Miasta Watykańskiego. Jednak – co zostało już zasygnalizowane – w systemie prawnym tego Państwa w momencie rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy nie obowiązywała żadna norma wprost zakazująca tego rodzaju czynów. Stąd Trybunał rozpoczynając swoje prawnicze rozważania, odwołał się do art. 36 ratyfikowanej przez Stolicę Apostolską i obowiązującej w Państwie Watykańskim – Jednolitej konwencji o środkach odurzających²⁴.

Przepis ten (zatytułowany „postanowienia karne”) nakłada na jej państwa-strony obowiązek wdrożenia odpowiednich uregulowań prawno-karnych w zakresie przeciwdziałania nielegalnemu wyrobowi i sprzedaży narkotyków. W powołanym przepisie nie stypizowano żadnego przestępstwa w zakresie np. posiadania narkotyków, a jedynie wskazano na obowiązek państwa-strony do penalizacji określonych zachowań. Oczywiście przedmiotowa Konwencja w sposób stosunkowo szczegółowy określiła minimalne wymagania wobec uregulowań karnych koniecznych do wprowadzenia w państwie. Jednocześnie jednaj jednoznacznie uznała, że żadne z jej postanowień nie narusza zasady, że przestępstwa w nim wymienione będą określane, ścigane i karane zgodnie z prawem krajowym państwa-strony (art. 36 ust. 4). Stąd też powołany przez Trybunał Watykański przepis kreuje obowiązek sygnatariusza przedmiotowej Konwencji do wprowadzenia określonych przepisów karnych, jednak w żadnym wypadku ich

²⁴ Jednolita konwencja o środkach odurzających z 1961 r., sporządzona w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r., Dz. U. z 1966 r. Nr 45, poz. 277.

nie zastępuje – a tym samym nie może stać się podstawą rozstrzygnięcia o winie i karze oskarżonego o jakichkolwiek z tego typu czynów.

Pomimo tego Trybunał uznał, że skoro czyn oskarżonego należy uznać za naganny z moralnego punktu widzenia, a jednocześnie istnieją normy międzynarodowe zakazujące swobodnej produkcji i obrotu substancjami narkotycznymi – to istnieją podstawy do zastosowania cytowanego już art. 23 ustawy o źródłach prawa z 1929 r. Argumentując zasadność nałożenia przedmiotowej kary, Trybunał odwołał się także do kan. 1399 KPK/83. Kanon ten stanowi, że zewnętrzne naruszenie prawa Bożego lub kanonicznego – poza wypadkami przewidzianymi w Kodeksie – tylko wtedy może być ukarane sprawiedliwą karą, gdy domaga się tego szczególna ciężkość przekroczenia i przynagla konieczność zapobieżenia zgorszeniom lub ich naprawienia. Biorąc pod uwagę fakt, że stosowanie analogicznych rozwiązań prawnych zostało dopuszczone także w obowiązującej w Państwie Watykańskim ustawie o źródłach prawa, rozwiązaniom tym należy poświęcić nieco więcej uwagi – zwłaszcza z punktu widzenia wspomnianej już zasady praworządności.

Co ciekawe watykański sąd uzasadniając swój wyrok, dostrzegł potrzebę odwołania się do problematyki związanej z praworządnością oraz dopuszczalnością zastosowanego przez siebie mechanizmu karania na gruncie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz). W pierwszym obszarze w uzasadnieniu wyroku Trybunał Watykański powołał się na orzeczenie ETPCz z 22 listopada 1995 roku w sprawie *C.R. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*²⁵.

W orzeczeniu tym ETPCz wskazał, że w każdym systemie prawa, włącznie z prawem karnym, istnieje nieunikniony czynnik interpretacji sądowej. Trybunał zauważył, że w wielu państwach rozwój prawa karnego poprzez sądowy proces tworzenia prawa jest utrwaloną i niezbędną częścią tradycji prawnej. Nie narusza on art. 7 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawnych wolności pod warunkiem, że jest zgodny z „istotą przestępstwa i mógł być w sposób racjonalny przewidziany”. Przywołując to orzeczenie – do czego niestety nie odniósł się Trybunał Watykański – należy pamiętać, że zapadło na gruncie systemu *common*

²⁵ Wyrok w sprawie *C.R. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* z dnia 22 listopada 1995, nr skargi 00020190/92.

law. Jedną z jego najistotniejszych cech jest uznanie – pod ściśle określonymi warunkami – orzecznictwa sądowego za źródło prawa. To z kolei prowadzi do sytuacji, w której sędziowie nie tylko stosują prawo, ale również je tworzą – pełniąc tym samym także rolę prawodawczą²⁶. Ustawodawca watykański ani nie przyjął tego typu koncepcji źródeł prawa, ani też nie wyposażył sędziów w uprawnienia prawodawcze. Rzeczywiście system prawny Państwa Watykańskiego wykazuje szereg podobieństw do prawa precedensowego, jednak brak w nim tak istotnych cech *common law*, jak np. mechanizmy przeciwdziałania arbitralności czy dowolności rozstrzygnięć (teoria *stare decisis*).

Co istotne Trybunał Watykański w omawianym wyroku zdaje się dostrzegać te problemy, podnosząc jednocześnie, że przepis, który stał się podstawą wymiaru kary w niniejszej sprawie, w pełni odpowiada „duchowi” – obowiązującemu także obecnie w porządku watykańskim – kan. 1399 KPK/83. W każdym razie uzasadniając swoje rozstrzygnięcie, Trybunał uznał, że art. 23 ówczesnie obowiązującej ustawy o źródłach prawa odpowiada wymogom zasady praworządności, gdyż pozwala wymierzyć indywidualną karę na podstawie przepisu prawa, który jednoznacznie określa przestępstwo, jednocześnie zakazuje stosowania go w sposób retroaktywny oraz w drodze analogii. Wsparcie dla tych tez Trybunał znalazł w stwierdzeniu, że jednoznaczność moralnego nauczania Kościoła oraz wspólność zasad etycznych dla wszystkich ludzi w sposób wystarczający zabezpieczają podsądnych w Państwie Watykańskim przez arbitralnym stosowaniem wobec nich prawa. To jednak – w sposób nieunikniony – przerzuca ciężar rozstrzygnięcia o winie i karze z rozważań ściśle jurydycznych na płaszczyznę moralną.

Uprawnione jest zatem postawienie tezy, że ocena moralna czynu nie jest w Państwie Mieście Watykańskim tylko podstawą do poszukiwania relewantnych norm prawnych, ale także argumentem przesadzającym o ich zastosowaniu. W tym miejscu warto zauważyć, że z punktu widzenia nauki Kościoła Katolickiego praworządność nie stanowi podstawowej zasady ani celu prawa, a raczej jest pojmowana jako wsparcie dla jego idei podstawowej – a więc urzeczywistniania sprawiedliwości i gwarantowania ładu moralnego. Celnie zwrócił na to uwagę Benedykt XVI, stwierdzając, że

²⁶ Banasik 2013, 126.

„doświadczenie uczy, że praworządność często bywa ważniejsza od sprawiedliwości, kiedy tak bardzo kładzie się nacisk na samo prawo, że ukazuje się je jako wyłączny rezultat rozporządzeń legislacyjnych bądź decyzji normatywnych podejmowanych przez różne instancje panujących władz. Kiedy są one przedstawiane jedynie w kategoriach praworządności, prawa mogą stać się postanowieniami o słabej sile oddziaływania, oderwanymi od wymiaru etycznego i racjonalnego, który stanowi ich podstawę i cel”²⁷. W związku z tym wydaje się, że zasygnalizowane rozważania Trybunału należy uznać raczej za próbę usprawiedliwienia praktyki orzecznictwa Watykańskiego wobec dominujących obecnie poglądów nauki (zwłaszcza teorii) prawa. W każdym razie jasne jest, że z prawa naturalnego nie sposób wyprowadzić norm w taki sam sposób, jak z prawa pozytywnego²⁸.

MORALNE I KANONICZNE PODSTAWY ORZECZNICTWA WATYKAŃSKIEGO

Wracając do problematyki aktualnych standardów stosowania prawa w Państwie Mieście Watykańskim, trzeba zaznaczyć, że właściwie oczywistym jest, iż kanoniczne prawo karne opiera się w głównej mierze właśnie na moralnej ocenie czynu, która pozwala karać przestępcę – na podstawie przytoczonego już kan. 1399 KPK/83 – także bez jednoznacznego określenia go w ustawie karnej. Jak słusznie zauważa się w doktrynie kanonicznej, reguła ta stanowi wyjątek od zasady zawartej w art. 1321 § 1-2, zgodnie z którą odpowiedzialności karnej w Kościele podlega ten, kto przekroczył ustawę karną. Stąd sankcja z kan. 1399 – co zachowuje swoją aktualność także na gruncie watykańskiego porządku prawnego – może być stosowana jedynie w sytuacji ciężkiego przekroczenia prawa Bożego i kanonicznego, powodującego szczególne zagrożenie (zwłaszcza zgorszeniem). To z kolei w żadnym wypadku nie może oznaczać sankcjonowania w ten sposób wszelkich norm wynikających z tych porządków²⁹.

²⁷ Benedykt XVI, *Allocutiones ad delegatos Nationum Unitarum*, Acta Apostolicae Sedis, 100(2008), s. 335.

²⁸ Di Giorgio 2008, 243-261.

²⁹ Syryjczyk 2003, 181-186.

W każdym razie watykański sąd we wskazanej powyżej sprawie – wyznaczając przestępstwo z niezwykle ogólnego przepisu Kodeksu Prawa Kanonicznego – stwierdził, że oskarżony mógł się racjonalnie spodziewać, że posiadanie narkotyków w tym państwie jest zakazane. Trudno uznać taką sytuację za odpowiadającą współczesnym standardom państwa prawa. To zaś wyraźnie pokazuje, że porządek prawny „świecki” i „kanoniczny” nie przystają do siebie, a tworzenie z nich swoistej hybrydy na terytorium Państwa Watykańskiego jest operacją niezwykle skomplikowaną. Mówiąc prościej, skoro osoba przebywająca na terenie tego państwa powinna spodziewać się kary za posiadanie narkotyków, to tym bardziej np. za pozostawanie w konkubinacie.

Warto nadmienić, że pomimo zmiany ustawy o źródłach prawa omawiany wyrok zachowuje swoją aktualność. Co prawda obecnie na terenie Państwa Watykańskiego obowiązują przepisy sankcjonujące posiadanie narkotyków, jednak w sprawach karnych watykańskie sądy nadal odwołują się przede wszystkim do regulacji kanonicznych. Stąd też zasadne jest stwierdzenie, że porządek kanoniczny stanowi główne kryterium interpretacji przepisów obowiązujących w Państwie Watykańskim w tym sensie, że nigdy ich wykładnia nie może stać w sprzeczności z prawem Kościoła. A więc jego wykorzystanie ma za zadanie z jednej strony harmonizowanie różnorodnych źródeł prawa obowiązującego w Państwie Watykańskim, z drugiej zaś wyznaczanie podstawy oraz nieprzekraczalnej granicy ich interpretacji³⁰.

Analiza opublikowanych dotąd wyroków sądów watykańskich pozwala przypuszczać, że przeważające znaczenie w zapadłych rozstrzygnięciach mają odwołania przede wszystkim do obowiązującego dla Kościoła łacińskiego Kodeksu Prawa Kanonicznego czy poglądów klasyków teologii – zwłaszcza Tomasza z Akwinu. Ponadto organy władzy sądowniczej Państwa Miasta Watykańskiego wykładając recypowane przepisy Republiki Włoskiej, odwołują się do dorobku doktryny „świeckiej”, jednak najczęściej jedynie w celu potwierdzenia przyjętej kwalifikacji „kanonicznej” danego stanu faktycznego. Przy czym rozważając kanoniczne uwarunkowania danej sprawy, sądy odwołują się także do wykładni historycznej,

³⁰ Zob. Dalla Torre 2015a, 11-31.

sięgając zarówno po KPK z 1917 roku³¹, jak i wcześniejszą tradycję kanoniczną³².

Tezę tę potwierdza także nowsze orzecznictwo sądów watykańskich, chociażby wyrok z dnia 5 lipca 2017 roku³³. Sprawa ta dotyczyła Polaka oskarżonego o korupcję wobec urzędnika publicznego: pracownicy Instytutu Dziel Religijnych – niekiedy nazywanego „Bankiem Watykańskim”. Popęlnienie tego przestępstwa miało polegać na zaproponowaniu jej wręczenia korzyści majątkowych m.in. w zamian za otwarcie konta w tymże Instytucie dla osoby nieuprawnionej do jego posiadania. Oskarżony miał oferować pracownicy złoty naszyjnik dużej wartości, ta jednak natychmiast po usłyszeniu tej propozycji kazała mu opuścić swoje biuro. Jednak sąd – po przesłuchaniu go, pracownicy oraz innych świadków – uznał, że propozycja ta była formą żartu, wynikającego z przeświadczenia, że tego typu zachowania nie zostaną poczytane za czyn zabroniony. Stąd też należy stwierdzić, że w niniejszej sprawie sąd uznał, że co prawda doszło do przekroczenia przepisów obowiązującego w Państwie Watykańskim Kodeksu karnego, ale nie stanowi ono przestępstwa.

Sąd oceniając stan faktyczny, odwołał się w pierwszej kolejności do właściwych dla przestępstwa korupcji unormowań w recypowanym w tym państwie Kodeksie karnym. Co ciekawe Trybunał nie przeprowadził dogłębnej analizy popełnionego czynu pod kątem penalizujących go art. 172 i 173 Kodeksu karnego, a jego art. 45 § 1. Zgodnie z treścią tego przepisu nie może zostać ukarany za przestępstwo ten, kto nie miał zamiaru popełnienia konstytuującego go czynu.

Przesądzająca w niniejszej sprawie okazała się wykładania odwołująca się do kan. 220 § 1 KPK/17 oraz kan. 1321 § 1 KPK/83, zgodnie z którymi nie można nikogo karać, jeśli „popełnione przez niego zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu nie jest ciężko poczytalne na skutek winy umyślnej albo nieumyślnej”. Mówiąc w skrócie, za przestępstwo w trady-

³¹ *Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Acta Apostolicae Sedis, 9(1917), s. 1-521, dalej: KPK/17.

³² Sentenza del Tribunale Vaticano 6 ottobre 2012 – procedimento penale prot. n. 8/12 Reg. Gen. Pen. W: Dalla Torre, Boni 2014; Sentenza del Tribunale Vaticano 6 giugno 2009 – causa n. 109/2008 Ruolo Generale. W: Dalla Torre, Boni 2014, 317-323.

³³ Sentenze del Tribunale Vaticano 5 luglio 2017, proc. penale Prot. N 56/16 Reg. Gen. Pen. Annali di Diritto Vaticano, 1(2018), s. 177-187.

cji kanonicznej uznaje się jedynie zewnętrzne (ujawnione) przekroczenie ustawy lub nakazu, które zostaje popełnione w stanie moralnej poczytalności (łac. *imputabilitas moralis*). Jak wskazuje J. Syryjczyk, pojęcie „moralnej poczytalności” wywodzi się z założenia, że odpowiedzialność karną w Kościele można ponieść jedynie za czyny szkodliwe z – równocześnie – moralnego i prawnego punktu widzenia oraz zawinione w postaci grzechu ciężkiego³⁴ (który *notabene* zakłada pełną „świadomość” i „dobrowolność” działania człowieka). Właśnie z brakiem moralnej poczytalności w sensie kanonicznym Trybunał Watykański utożsamiał wskazany art. 45 § 1 Kodeksu karnego, uniewinniając oskarżonego o zarzucanego mu czynu.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt wykorzystywania w judykaturze organów sądowych Państwa Watykańskiego prawa Bożego oraz prawa kanonicznego, jako podstawowego źródła prawa i głównego kryterium interpretacyjnego. Otóż rozwiązanie to jest także wykorzystywane przy rozstrzyganiu spraw cywilnych. Pouczający w tym względzie jest stosunkowo niedawno opublikowany wyrok z 25 lipca 2008 roku³⁵, który również zachowuje swoją aktualność, pomimo że zapadł na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy o źródłach prawa.

W sprawie tej – dotyczącej m.in. nieopłacenia czynszu najmu – Trybunał Watykański dokonywał wykładni przepisów watykańskiego Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie dotyczącym uprawnień arbitrów oraz możliwości zaskarżenia ich rozstrzygnięcia. W tym zakresie strony prezentowały dwa sprzeczne stanowiska. Według pierwszego z nich w postępowaniu arbitrażowym istnieje możliwość rozstrzygnięcia sprawy z pominięciem zasad prawnych, a jedynie „według sprawiedliwości i słuszności”. Jednocześnie takie orzeczenie nie podlega zaskarżeniu. Natomiast – jak nietrudno się domyślić – drugi z poglądów stał w dokładnej opozycji do pierwszego.

Trybunał rozstrzygając tę wątpliwość, odwołał się w pierwszej kolejności do nauczania Kościoła w kwestii celów wspólnoty politycznej, zakładającego, że musi ona funkcjonować w oparciu o ustanowiony przez

³⁴ Syryjczyk 2003, 109-110.

³⁵ Sentenza del Tribunale Vaticano 25 luglio 2008 nella causa N. 107/2008. Annali di Diritto Vaticano, 1(2016), s. 157-169.

Boga porządek. Dalej Sąd stwierdził – co pozostaje aktualne także w obecnym stanie prawnym – że wszelkie wątpliwości co do stosowania w Państwie Watykańskim poszczególnych przepisów należy rozstrzygać w oparciu o prawo Boże, naturalne oraz podstawowe zasady prawa kanonicznego. Wychodząc z tych założeń, Trybunał Watykański uznał, że obowiązujące bezpośrednio prawo Boże zakłada, że każda z procedur zmierzających do rozstrzygnięcia danej sprawy, musi zmierzać do urzeczywistnienia sprawiedliwości, uczciwości i równości stron, jako wywodzących się wprost właśnie z prawa Bożego.

W związku z tym Trybunał stwierdził, że interpretacja ustaw „pozytywnych” nie może ograniczać się jedynie do wykładni językowej, a zawsze musi uwzględniać powyżej wskazaną specyfikę systemu prawnego Państwa Miasta Watykańskiego. To zaś prowadzi do wniosku, że nigdy w procesie nie można żadnej ze stron pozbawiać prawa do obrony, składania oświadczeń, czy przeprowadzania dowodów na poparcie swoich tez. Odwołując się do tradycji prawa kanonicznego, Trybunał w przedmiotowej sprawie uznał, że byłoby to sprzeczne z prawem Bożym, a tym samym nie może ostać się w systemie prawnym tego państwa.

ZAKOŃCZENIE

Zasygnalizowane tu problemy pozwalają na wyciągnięcie pewnych wniosków ogólniejszej natury, a jednocześnie wskazanie – jak się wydaje – ciekawych obszarów badawczych w zakresie problematyki funkcjonowania systemu prawnego Państwa Watykańskiego. W pierwszym zakresie należy zauważyć, że Państwo Miasta Watykańskiego – będące uznanym uczestnikiem obrotu międzynarodowego – stanowi pewien ewenement wśród państw. Wynika on przede wszystkim z funkcjonującego w nim, skomplikowanego systemu źródeł prawa, w którym naczelną rolę odgrywają kategorie moralne, interpretowane przez stosującego prawo na potrzeby rozstrzygnięcia przedłożonej mu sprawy.

Prowadzi to do dwójakiego rodzaju wniosków *de lege lata* oraz *de lege ferenda*. Prawodawca watykański powinien zdecydować się albo na zwiększenie zakresu pozytywizacji prawa (wzorem systemów *civil law*), albo na wypracowanie reguł tworzenia precedensu, w sposób analogiczny

do koncepcji *stare decisis* w systemie prawa precedensowego. Oczywiście każde z tych rozwiązań implikuje dalsze, szczegółowe problemy, jednak ich podjęcie wydaje się niezbędne dla pełniejszego zagwarantowania pewności i bezpieczeństwa prawnego w Państwie Watykańskim.

Przyjęty przez prawodawcę watykańskiego system źródeł prawa daje także unikatową możliwość badania praktycznego zastosowania klasycznych dla Zachodniej tradycji prawniczej koncepcji, np. prawa naturalnego bądź sprecyzowania istotnych zagadnień nauki prawa kanonicznego. Z drugiej jednak strony Państwo Miasta Watykańskiego wyróżnia się także stosunkowo niewielkim (zwłaszcza na tle postępującej „inflacji prawa”) stopniem pozytywizacji norm, co – przy wskazanych w artykule zagrożeniach – nie uniemożliwia jego sprawnego funkcjonowania. Stąd odpowiednio pogłębione i uogólnione (a jednocześnie „ześwieczone”) analizy mogą dostarczyć ciekawe wnioski z zakresu większego odwołania się na gruncie stosowania prawa do jego zasad, przy jednoczesnym minimum pozytywizacji. Okazuje się więc, że – nieco zapomniana obecnie – współpraca pomiędzy nauką prawa kanonicznego i „świeckiego” może otworzyć zupełnie nowe horyzonty. Wydaje się, że właśnie funkcjonowanie Państwa Miasta Watykańskiego jest modelowym obszarem dla prowadzenia tego typu badań.

BIBLIOGRAFIA

- Arrieta, Juan. 2009. „La nuova legge vaticana sulle fonti del diritto”. *Ius Ecclesiae* 1: 231-242.
- Banasik, Katarzyna. 2013. „Przyszłość angielskiego prawa karnego”. *Prokuratura i Prawo* 10: 124-144.
- Berlingò, Salvatore. 1989. „La tipicità dell’ordinamento canonico (nel raffronto con gli altri ordinamenti e nell’«economia» del «diritto divino rivelato»)”. *Ius Ecclesiae* 1: 95-155.
- Corbellini, Girbeli. 2009. „Il Vaticano: territori, aree esterne, istituzioni”. W: *Lo Stato della Città del Vaticano. Atti del convegno sugli 80 anni (12-14 febbraio 2009)*, 37-90. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Dalla Torre, Giuseppe, Geraldina Boni (ed.). 2014. *Il diritto penale della Città del Vaticano. Evoluzioni giurisprudenziali*. Torino: G. Giappichelli Editore.

- Dalla Torre, Giuseppe. 2015a. „Diritto penale vaticano e diritto penale canonico”. *Annali di Diritto Vaticano* 1: 11-31.
- Dalla Torre, Giuseppe. 2015b. „Stato della Città del Vaticano e munus petrinum”. *Ephemerides Iuris Canonici* 2: 237-264.
- Dalla Torre, Giuseppe. 2018. *Lezioni di diritto vaticano*. Torino: G. Giappichelli Editore.
- Di Giorgio, Daniele. 2008. „Il principio di legalità nell sistema delle fonti dello Stato Città del Vaticano”. *Ius Ecclesiae* 1: 243-261.
- Hervada, Javier. 1989. „Il diritto naturale nell’ordinamento canonico”. *Ius Ecclesiae*. 2: 493-508.
- Hervada, Javier. 2011. *Historia prawa naturalnego*. Kraków: Wydawnictwo Petrus.
- Halban, Leon. 1931. *Pakta laterańskie*. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka.
- Hilgeman, Waldery. 2007. *Il governo dello Stato della Città del Vaticano e la nuova legge fondamentale*. Roma: Pontificia Università Lateranense.
- Hilgeman, Waldery. 2012. *L’ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*. Città del Vaticano: Pontificia Università Lateranense.
- Jakubowski, Wojciech. 2005. *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Kowalczyk, Patryk. 2014. „Wyrok w imieniu Najwyższego Kapłana – charakterystyka władzy sądowniczej w Państwie Mieście Watykan”. *Studia Iuridica Toruniensia* 14: 103-120.
- Sarais, Alessio. 2011. *Le fonti del diritto vaticano*. Città del Vaticano: Pontificia Università Lateranense.
- Sarais, Alessio. 2014. *Le fonti del diritto vaticano*. Roma: Pontificia Università Lateranense.
- Sobański, Remigiusz. 1987. „Wpływ Soboru Watykańskiego II na kanonistykę w Polsce”. *Prawo Kanoniczne* 1-2: 47-59.
- Sobański, Remigiusz. 1987. „Prawo kościelne a prawo świeckie”. *Prawo Kanoniczne* 3-4: 63-74.
- Steczkowski, Piotr (tłum.). 2009. „Ustawa o źródłach prawa Państwa Miasta Watykańskiego”, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 1: 131-136.
- Syryjczyk, Jerzy. 2003. *Kanoniczne prawa karne. Część szczególna*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Włodarczyk, Tadeusz. 1986. *Konkordaty. Zarys historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*, wyd. 2, 546-553. Warszawa: PWN.
- Zubik, Marek. 2004. „Rozwiązania ustrojowe Państwa Watykańskiego”. *Państwo i Prawo* 4: 94-100.

APPLICATION OF LAW BY THE AUTHORITIES OF THE VATICAN CITY
STATE AND FUNDAMENTAL PROBLEMS OF ITS LEGAL SYSTEM

Summary

In the article the author reflects on the fundamental problems of the application of law by the authorities of the Vatican City State, resulting primarily from the adopted system of sources of law. It is mainly based on norms of canon law – established for the functioning of the Catholic Church – and provisions of Italian law. Such a combination raises a number of practical problems, particularly in the application of the rule of law in Vatican criminal law which allows the offender to be punished without a clear legal basis. At the same time, a key role in the application of law in the Vatican is played by moral judgments, developed on the basis of the teachings of the Catholic Church. Therefore, the author puts forward a hypothesis that the analysis of the system of sources of Vatican law also provides a unique opportunity to study the practical application of classic concepts in the Western legal tradition, such as natural law, or to clarify important issues in canon law research. Moreover, it may help explain the possibility of a wider application of the principles of law at the stage of its application with a minimum of positivisation.

Key words: Vatican City State; canon law; natural law; Catholic Church; sources of law

Tłumaczenie własne autora